

STM 1961

Original eller Variant?

Av Ole Mörk Sandvik

© Denna text får ej mångfaldigas eller ytterligare publiceras utan tillstånd från författaren.

Upphovsrätten till de enskilda artiklarna ägs av resp. författare och Svenska samfundet för musikforskning. Enligt svensk lagstiftning är alla slags citat tillåtna inom ramen för en vetenskaplig eller kritisk framställning utan att upphovsrättsinnehavaren behöver tillfrågas. Det är också tillåtet att göra en kopia av enskilda artiklar för personligt bruk. Däremot är det inte tillåtet att kopiera hela databasen.

Original eller Variant?

AV OLE MÖRK SANDVIK

Vår tids folkemusikforskere, vant som de er til lydbånd-opptak, er fristet til at se med en viss skepsis eller overbærenhet på de harmoniserte utgaver av melodier som foreligger i de mangfoldige skandinaviske samlinger. De vet at slik lød ikke »folkets« sang. Og etter hvert som tiden går, blir det mindre og mindre anledning til å stille sammen et nyere opptak med en og samme gamle melodioppteigning. Den gamle tradisjon blir alltid sjeldnere å oppleve. Bare i det tilfelle at det foreligger utkast eller kladder til de vakkert og praktisk fremstilte gamle sangene har man et lite hjelpemiddel. For Norges vedkommende er vi så heldige å ha Lindemans merkelige »Utrykte oppteignelser« i U. B. Oslo. Her finner vi fra 1848 av hans gjengivelse av det han hørte i Valdres, Telemark osv. og merkelig sikkert, en kan gjerne si fotografisk sikkert som hans hjerne arbeidet, får vi et oftest fascinerende bilde av hvor trofast han gjengav det mangt merverdige han stod overfor. Selv benektet han eksistensen av selvstendige »kvarttoner«, hvilket fremgår av hans reiseberetning. Men det forhindrer ikke at han ganske nøyaktig gjør rede for bl. a. Langleikens underlige skala. Rørende er det å se hans forsøk på å finne en taktenhet i de første oppteignelser han gjorde. Han retter og retter uten å finne noen brukbar løsning, og det ender med at han noterer utan taktstreker, se hans samling av Kingo-toner fra Valdres. Når melodiene skal i trykk, beregnet for et pianospillende publikum, blir saken selvsagt en annen.

Innen den mektige samling av oppteignelser fins det melodier hvor rekonstruksjon er blitt nødvendig. En slik melodi er den berømte »Aasmund Frægdagjæva«. Den ble først sendt ham av Olea Croger, og hos henne ser melodien slik ut:

Deø var Jr..lands Kon..ge bold.Han ta læø til si..ne menn:
kven.. skal norø.. i tro..le..boø..ten og
..hen..te mi dot ..ter heim? Der er ein..gin..dægr

(Melodien er anført s. 37 i min bok »Lindeman og folkemelodien«, Oslo 1950, hvor det er gjort rede for en rekke tidligere ukjente manuskripter. I det følgende henviser »L-F« til boken.)

En fulkomnere form ser vi anført »L-F«, s. 33:

Då va Jr...lands Konge bold han ta...ta te si...ne Mann,
Kven skaa nor i Trolle boten aa hente mi Dotte,ri heim. E da ingen Dagjen.

Bilag 2

Ved g'en til ordene »bold« og »nor« skriver L. M. Lindeman sitt merke (et lite kors samt kryss over noten som antydning av det sannsynlig riktige).

Om denne form nr. 2 heter det i manuskriptet at den er sunget av »Glosimot eller Olea Crøger«. Har han hørt melodien av hver enkelt? — ikke usannsynlig at han allerede i 1842 har hørt frk. C. i Oslo (se L-F, s. 26 ff) og at Closimots bidrag er av langt senere datum. Men i boken »30 norske kjempevisemelodier« anfører han bare Glosimot som kilde.

Når Lindeman skal velge mellom variantene til bruk for tillegget til Landstads »Norske folkeviser«, hvor den herlige melodi står som nr. 1, og som nr. 42 i den svære samling »Ældre og nyere norske fjeldmelodier« som kom heftevis fra samme år, 1853, lå det jo nær å ta *giss* med fra den første opptegnelse. Og i denne vakre form har melodien lydt i norsk sang til den dag idag.

At der eksisterer adskillige varianter av en og samme melodi, har vi jo eksempler på. Stevtonen som benyttes til Vinjes dikt »Den dag kjem aldri at eg deg gløymer«, opptegnet i a moll og i skolene sunget slik, har i Telemark sin mulig opprinnelige eoliske toneart. Balladen »Kongen og Knut liten« (»Ældre og nyere-«, nr. 218) gjelder det samme. I den sistnevnte gjør trangen til å bevare gammel stil seg særlig gjeldende i en variant hvor nest siste linje og slutningen har *d*, ikke *diss* (som i »Ældre og nyere...«, nr. 218, optegnet ca 1850):

...so man ge dei skjemtande ord. So se resyrøjer Sylve lin fyr list Knut i løyndom

Bilag 3 (Fra Telemark; 1931)

Som ovenfor nevnt er det et oftest ulønnsomt arbeide å lete etter en melodis »opprinnelige« form. Men når jeg tar fram et eksempel

på at en sammenlikning tør ha en viss interesse, så er det fordi Åsmund Frægdejæva igjen kom til å beskjeftige meg:

De va b...lar Kong...je, han ta...ta te si...ne menn;
Kven skal nord i Trol...le botn og hente mi dot...fer heim?
Der er ing...jen dag...jen. Der er ing...jen da...gjen

Bilag 4

I januar 1933 ble det av Høye Strand, Seljord, Telemark sunget en rekke melodier inn på lydbånd i Norsk Rikskringkasting. Først ved et tilfelle kom jeg til å bli kjent med disse opptak ifjor. Særlig ble jeg slått av formen i Åsmund Frægdejæva.

Som man ser, har han et tillegg som nok vil være velkomment for en storsanger, dypt som melodien ellers slutter, men som må betraktes som et nyere innslag. Også H. S. har en usikker *g* på det første av de kritiske punkter, likesom han har en kvarttone for høy *g* i omkvedsrepetisjonen. Ellers skiller hans form seg fra de andre to ved at han utelater forslagstonene i omkvedet og har ren *d*, ikke *diss*.

Sangeren foredrog 15 vers av den lange vise, alt i andre verset klang ren *g* i første linjen. Sangen igjennom er det et stadig skifte mellom en litt høyere og litt lavere kvarttone her, hvilket muligens skyldes naboskapet med det følgende *a*. De andre stedene hæ vi klar *g*. Dermed får vi i Høye Strands gjengivelse en ren dorisk melodi. Denne form har tross den av Lindeman fastslåtte form, sunget som den er i skolene, i Kringkastingen og stadig beundret i Svendsens rhapsodi, holdt seg på samme sted, nemlig i Seljord, hvor også Olea Crøger og Glosimot sang for Lindeman. I sannhet har gammel stil holdt seg i denne »original« eller »variant«.

SUMMARY

Most European folk-tunes have been noted down a hundred years ago or later, and many of them show a mixture of something new and something old. There are scientists who do their utmost to find the original form of such melodies, but they never succeed in finding it. Folk-tunes wander through the ages by oral tradition, and they change during the times.

In 1960 the author had the chance through a tape recording from 1933 to hear a version of the well-known ballad-tune "Åsmund Frægdejæva", 285

which had been noted down by Ludv. M. Lindeman already about 1850. Two singers had given him the melody in somewhat different versions. He had chosen the form of the second singer (named Glosimot) — see the melody no. 2 —, but still he had incorporated in the melody an important detail belonging to the version of the first one (Olea Crøger) — see the melody no. 1 —, and the result was a tune in minor key.

When the author heard the named tape recording — see the melody no. 4 —, he first had the impression that this form might be the original ballad-tune. While the man was singing his 15 stanzas, it became more and more clear that the song was a doric one. (He may have added the repetition of the refrain himself.) However, there is a possibility that the melody is a mere resinging (variant) of the version chosen by Lindeman. In that case it constitutes a new proof that the medieval style still prevails among singers of certain Norwegian mountain parishes.